

LZE MÍNIT SKUTEČNOU JSOUCNOST A BYTÍ? (7. 11. 1983)

KAZETA 1

STRANA A

[Shrnutí někoho z minula – do 14:05...]

[Diskuse se zmateným posluchačem, který referoval na začátku...]

STRANA B

STRANA CHYBÍ, ALE DISKUSE NA 2. KAZETĚ DOBŘE NAVAZUJE

KAZETA 2

STRANA A

[Pokračuje diskuse s referentem...]

Co zakládá integritu bytí určitého jsoucna, jsme neříkali a těžko to budeme říkat, poněvadž je to zcela nejasné...

Konstrukce intencionálního předmětu není akt poznání, ale akt konstrukce...

18:15 PŘESTÁVKA

Rozlišili jsme „jest“ ve smyslu jsoucnosti a „jest“ ve smyslu bytí. Nahlédli jsme, že jsoucnost je pouhou myšlenkovou konstrukcí, zatímco bytí jakožto „životní osudy“ nějakého jsoucna dosud nedovedeme dost dobře mínit prostřednictvím nějakého intencionálního předmětu. Naším úmyslem není teď jít cestou ontologického zkoumání, nepůjde nám o zkoumání povahy bytí, ale o problémy gnozeologické.

Ukázali jsme, že našim myšlenkovým konstrukcím nemusí odpovídat vůbec nic, nebo jim může odpovídat jenom něco. Můžou být jenom po nějaké stránce adekvátní a po jiné ne. Ale zatím jsme vůbec nepoukázali na druhou stránku věci: že zcela legitimní práce s těmi intencionálními předměty – a to jednak vypracování souvislostí těch intencionálních předmětů s jinými anebo poznávání těch intencionálních předmětů, které jsme konstruovali, do detailu – čili tahle práce, legitimní logická práce nás může dokonce vést na scestí, pokud jde o předměty skutečné. My se můžeme tak soustředit na ty intencionální předměty, až zapomeneme, že nejsou skutečnost sama, a můžeme potom interpretovat ten závěr, ke kterému jsme došli, v rovině skutečných předmětů, a blbě, úplně nás to zmáte. Logika ve sféře intencionální zdaleka nemusí souhlasit s logikou skutečného světa. Je ovšem nějaká logika světa? To ale nechme stranou. Ne že by logika přestala platit, ale protože jsme blbě aplikovali. A já teď uvedu zase příklady.

První příklad je zdánlivě zcela triviální. Ve sféře intencionálních předmětů platí, že tři je více než dva. Ve sféře skutečných věcí tomu tak vůbec nemusí být. Řekněme, že nabídneme malému dítěti jablka. Na jednom talíři budou dvě jablka, na druhém budou dvě jablka. Ta tři jablka budou malinká, ta dvě jablka budou velká. Co udělá malý kluk? Ten to nebude počítat, ten jasně vidí, že ta dvě jablka jsou víc než tři. Tak se ukazuje, že v jistém ohledu jsou tři jablka víc než dvě jablka, ale v jiném ohledu tatáž

jablka jsou dvě víc než tři. Samozřejmě, že to nebudeme vykládat tak, že přestala platit logická nebo aritmetická pravidla. ... Vedle jejich formální platnosti má velký význam jejich aplikace na skutečné věci. Ten problém vzniká v tom spojování těch dvou rovin. Když řekneme „Co je víc?“, tak jednou máme na mysli „víc“ ve smyslu aritmetickém, kdy je nám jedno, co počítáme, a na druhé straně „víc“ znamená váha nebo že je to hezké. Tady je vidět, jak je strašně důležité správně interpretovat, aby bylo jasné, v jakém smyslu používáme intencionální předmět „jablko“ na skutečná jablka.

Druhý příklad je odlišný a ukazuje jiným směrem, ale taky to patří k našemu tématu. Alfred Tarski: Úvod do logiky a metodologie deduktivních věd... Komutativní zákon - postup sčítání nemění nic na výsledku - $x + y = y + x$... Vždycky to platí, proto se tomu říká obecný výrok - ať dosadíme jakákoli dvě čísla za ty proměnné, vždycky to platí. Naproti tomu uvádí $x > y + 1$, což není formule platná pro každá dvě čísla x a y ... Tedy jen pro některá čísla x a y platí, že $x > y + 1$... Existují dvě taková čísla --> existenční výrok nebo výrok existenčního charakteru... Tarski zaměňuje rovinu věcí a intencionálních předmětů, jakými jsou čísla - v přírodě žádná čísla ve skutečnosti nenajdete...

Otázka na jablka a čísla...

Každé poznání se ustavuje jako existenční výrok. Teploměr za oknem... Český jazyk nám dokonce předříkává, že můžeme *poznat* tu věc, jedině když už jsme ji předtím znali. Jdu po Václaváku a najednou poznám pana Veverku, kterého jsem znal už předtím - cizího člověka nemůžu poznat. Je to taková zajímavá hra v jazyce, v němčině je to úplně jinak.

Poznali jsme teploměr, protože jsme dříve už nějaký teploměr viděli. Ovšem tohle, jak nám to jazyk předříkává, nesmíme brát doslova. ... Každé poznání nabývá formy existenčního výroku. ...

Dnes si povšimneme jen jedné stránky vztahu mezi smyslovým vnímáním a poznáním, a ta stránka vlastně bude stránkou negativní.

STRANA B

Povšimneme si neschopnosti smyslů zaznamenat, vnímat jsoucnost nějakého jsoucna. Jsoucnost ani bytí nějakého jsoucna nelze vnímat. Vnímat lze jen to, co vchází do jevu. Ale ani jsoucnost ani bytí se nestávají součástí jevu. Na jsoucnost či bytí jenom usuzujeme, a to z povahy jevu. To je strašně důležitá záležitost. My si to budeme ověřovat...

Vhodným příkladem je známé Descartovo „cogito, ergo sum“. Descartes neříká, že máme základní jistotu, že jsme - na to usuzujeme z toho, že si uvědomujeme, že myslíme. Ani svým vlastním bytím si nejsme jisti, ale usuzujeme na ně - proto je tam to „ergo“, jako znázornění toho úsudku. Každé usuzování je však určitý myšlenkový výkon, který nutně pracuje s pojmy. Usuzujeme-li například na jsoucnost nebo na bytí, musíme pracovat s takovými pojmy jako „jest“, „jsoucnost“, „bytí“ a podobně. ... Jak můžeme usuzovat na jsoucnost nebo na bytí nějakého jsoucna, aniž bychom především konstituovali příslušný intencionální předmět? Můžeme vůbec usuzovat na bytí nebo na jsoucnost, jestliže nemáme vypracovaný,

vykonstruovaný příslušný intencionální předmět? A jsme vůbec schopni takový intencionální předmět ustavit?

Ukázali jsme si, že v dosavadní tradici myšlenkové práce s pojmy – to je důležité, to „dosavadní tradice“, to neznamená, že předtím to nemohlo být jinak... – má intencionální předmět vždycky takový charakter, jaký jsme poznali například u ideálních rovinných obrazců, jako je třeba trojúhelník, nebo u onoho ideálního chlapce, kterého kdosi jakoby sváděl.

Jsoucnost intencionálního předmětu je závislá na nás, na tom, zda se nám zachce. „Vstupuje“ tedy do našeho času a na místo, kde jsme, ale nemá vlastní čas ani vlastní místo v prostoru. Jak ten trojúhelník, tak ten krásný chlapec není ani tady ani tamhle, nýbrž kdykoli se nám zachce, je před námi. Jinými slovy, intencionální předmět „jest“ mimo čas a prostor. Jeho jsoucnost je tedy také sama pouhým intencionálním předmětem. Je to jsoucnost pouze míněná, nikoli skutečná. My totiž konstruujeme ten intencionální předmět tak, že zároveň konstruujeme jeho jsoucnost. Ta jeho jsoucnost je konstruovaná, nikoli skutečná.

Jana Hejdánková: Otázka na jsoucnost...

LvH: ... Rozdíl mezi míněnou a skutečnou jsoucností. Je otázka, jestli máme nějakou možnost ji mýnit – nepunktuální jsoucnost jako intencionální předmět. To je otevřená otázka, neřekli jsme, že ji nemáme. Skoro by se dalo říci, že ji máme...

Jana Hejdánková: ...

LvH: ...

Jana Hejdánková: ...

LvH: ...

Hranice mezi pravými a nepravými jsoucnými je jakoby povlovná...

Cca 22:00 [Návrat k hlavní lince:] ... Žádný intencionální nemůže být konstruován tak, aby se skutečně odehrával, aby se děl – aspoň dosavadními myšlenkovými prostředky. Konstrukcí intencionálního předmětu nemůžeme modelovat dění, skutečné dění. Mimochodem, pokud byste se chtěli v téhle záležitosti vrtat sami po svém, tak si přečtete tu první velikou studii v Patočkově *Aristotelovi*. Tam ukazuje na tom, jak se vyvíjela matematizace v moderní přírodovědě. Patočka neukazuje to, co my tady si říkáme, ale je strašně důležité si to přečíst a uvědomit si to, co on tam popisuje, v souvislosti s tím, co my tady říkáme. ... Je to jedna z moc pěkných věcí, jak se začíst do Patočky, i když je to nesnadné. Stojí to za tu energii, co byste do toho vložili.

Jde totiž o to, že ten parmenidovský ideál toho neměnného bytí, celostného bytí, sice na jedné straně neobyčejně imponoval, byl neobyčejně sugestivní pro všechny další myslitele, ale zároveň že ho nemohli s dobrým svědomím přijmout tak, jak ho mínil Parmenidés, a že se pokoušeli hledat nějaký kompromis. Pro Parmenida bytí je nehybné a jakýkoli pohyb, jakákoli změna je pouhé zdání, čili neskutečnost. No a teď všichni věděli, že změny vidět na každém kroku. Tak jak to teď dát dohromady? Tyhle pokusy netrvaly jenom v řecké filosofii, ale to trvá

dodnes. A když už moderní věda, už tedy novověká, když už pohyb brala jako skutečnost a nepochybovala o něm vůbec, že by to bylo pouhé zdání, tak se stále ještě snažila o postihu pohybu v takové podobě, že ten pohyb je postihnut matematickou formulí, která je mimo čas a mimo prostor. Ideálem astronomů bylo najít tu pravou formuli, podle které se dá vypočítávat poloha těch kterých planet. Vyjádřit ve formuli, která je mimo čas a mimo prostor, která se neděje, vyjádřit to obíhání. Ještě Kant říká, že v každé vědě je tolik vědy, kolik je v ní matematiky. Čili za vědecké se považuje právě to, když se vám podaří do nějaké formule vecpat to dění. Ta formule se neděje – tohle je furt ideál moderní vědy. Tedy ta matematizace měla obrovský vliv a zároveň byla podmíněna tímhle celým. Kdyby nebylo Parmenida a vůbec řecké filosofie, která usilovala o nalezení toho, co je neměnné uprostřed změn, tak by tady nebyly důvody k té matematizaci a nebyla by moderní přírodověda matematická a tak dál. Takže to souvisí s touhle záležitostí.

A koho nebaví tohle číst, tak si můžete doma udělat takový modýlek, pokud máte matematické vlohy. Protože fyzika se pokoušela postihnout na změně to, co se nemění... Původní představa neměnné substance se změnila, všechno je plné změn, ale ty změny je možné postihnout – to, co se tam nemění, je ten zákon, ta zákonitost, ta forma té změny, ta struktura té proměny, kterou můžeme právě vyjádřit matematickou formulí jenom díky tomu, že se nemění. Ta matematická formule se nemění právě proto, že pro tu změnu je něco neměnného, a právě to neměnné vyjadřujeme tou matematickou formulí.

No a právě z tohoto důvodu vám chci navrhnout... Představte si, že existují dvě navzájem se dotýkající kružnice, z nichž jedna má poloměr r a druhá má poloměr $2r$. To znamená: vzdálenost jejich středů je $3r$. Teď na těchto kružnicích jsou umístěny... V určitém okamžiku se na nejvyšších bodech těchto kružnic dají do pohybu dva body, jeden na té menší, jeden na té větší. My teď budeme sledovat vzájemnou polohu jednak těch dvou bodů, které rotují po těch dvou kružnicích, a těch dvou středů, které se nehýbou. Za předpokladu, že zvolíme ty poměry těch poloměrů tak, aby tam nedocházelo k nějakým pravidelným rekurencím, tak vlastně nikdy se nebudou opakovat stejné sestavy těch čtyř bodů. Ta sestava těch čtyř bodů bude pořád představovat jiný obrazec v rovině. Předpokládejme, že poměry těch vzdáleností, které urazí, budou opravdu iracionální čísla, takže nikdy nedojde k sérii představ, které by se opakovaly. A přesto to nebude... Bude to takový relativně nejlepší model skutečného dění, a přesto to v čemsi podstatném nebude model skutečného dění. V podstatě v tomhle modelu půjde o střídání momentek, kdežto skutečné dění je něco jiného než pouhé střídání těch punktuálních jsoucností.

Aniž bychom zabíhali do problematiky událostní struktury dění, tak můžeme uzavřít: Jestliže usuzujeme na bytí nějakého jsoucna, musí to být jiný myšlenkový postup, než jaký zná tradiční pojmové předmětné myšlení. A platí to dokonce, když nám nejde o bytí toho jsoucna, ale i o tu skutečnou jsoucnost, nepunktuální jsoucnost. Ani bytí jsoucna ani bytí vůbec, bytí vcelku, nemůže být uchopeno žádným pojmem – Co to je uchopit, že? Ani bytí jsoucna ani bytí vcelku nemůže být uchopeno žádným

pojmem tak, že by byl konstituován příslušný adekvátní intencionální předmět. Protože jsme si ukázali, že takový adekvátní intencionální předmět konstituován být nemůže. Dokonce ani tehdy, když provedeme takovouhle krásnou věc jako s těmi kroužícími body. Protože tam taky nejde o žádné dění, je to vyňato z času a z prostoru.

Jsme-li přesto schopni ono bytí mínit, tak je to dokladem toho, že naše myšlení – dokonce i v tradici předmětného pojmového myšlení – nemůže být redukováno na to, co jsme nazvali tím předmětným pojmovým myšlením. To znamená, že v našem myšlení je něco víc než jenom to předmětné myšlení, které pracuje tak, jak jsme si ukázali, s těmi pojmy, pomocí kterých se konstruuje ten intencionální předmět, a pomocí nich se koukáme na tu skutečnost. V našem myšlení musí být přítomno ještě něco jiného, protože jsme se mohli domluvit o tom, že je tady jakýsi problém bytí. Přičemž to bytí jsme odlišili od toho pojmu těch starých řeckých filosofů.

Tohleto, že jsme se o tom mohli domluvit a že to bytí můžeme mínit, víme snad všichni zhruba, co máme na mysli... Znamená to, že v našem myšlení je přítomno ještě něco jiného než jenom ta předmětná tradice. A že tedy to musíme nějak evidovat, že s tím musíme počítat, a eventuelně se to pokusit si připamatovat v určitých momentech, kdy se to bude zdát konfušní, kdy dojdeme k rozporům... Něco v našem myšlení je, co nám dovoluje se domluvit a intersubjektivně mínit i to, co nelze mínit pomocí intencionálních objektů.

No a tímhle si myslím, že jsme skončili takovou tu první kapitolu nebo předkapitolu té noetiky a že příště bychom se mohli začít zabývat tím smyslovým poznáním. A k tomu bych měl ještě další věc, pokud byste měli čas a chuť. Letos v prosinci uplyne 110 let od narození támhletoho filosofa, Emanuela Rádla, a mně se zdá, že vhodnou formou, jak si ho připomenout, je si zpřítomnit některé myšlenky, které se vztahují k našemu tématu. Jsou to některé partie jeho článku, který vyšel v 31. ročníku *České mysli*, hned v prvním sešitě, to znamená v roce 1935. Ten článek se jmenuje „Praktická filosofie“, je to strana 1 až 29. Nebudeme to tady číst, jen z toho vybereme nějaké věci. Ten článek má určité plus tím, že se tam věci vykládají takovým nerutinním způsobem... Všechno se dává na to, aby se co možná zpřítomnilo, představilo, něco z toho, co je nám dobře známo, jen na to zapomínáme.

Zejména pokud jde o to smyslové poznání, tak se několikrát budeme zabývat určitými koncepty Lockovými a Humovými. Locke snad česky vůbec nevyšel a Hume vyšel u Laichterů a teď znova ve Svobodě, to zkrácené vydání...

KONEC KAZETY